

**LeDonne, John P. (2016). *Rus İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi 1650-1831*. Ç. Taşkın (Çev.).
İstanbul: Avangard Kitap.**

Fatih ERTAŞ¹

Geliş Tarihi: 19.02.2019 / Düzenleme Tarihi: 11.07.2019 / Kabul Tarihi: 22.07.2019

1. Giriş

John P. LeDonne tarafından 2016 yılında *Rus İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi 1650-1831* başlığıyla Türkiye'de yayınlanan çalışmanın orijinal adı *The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650-1831*'dir. 2004 yılında Oxford University Press tarafından çıkarılan eser dilimize Çağla Taşkın tarafından çevrilmiştir. Harvard Üniversitesi'nde, Davis Rus ve Avrasya Çalışmaları Merkezi'nde (The Davis Center for Russian and Eurasian Studies) bağımsız araştırmacı olarak görev yapan LeDonne, Rus askerî ve siyasî tarihi üzerine birçok eser vermiştir. LeDonne bu kitabını yazarken Edward Luttwak'ın *Roma İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi* adlı eserinden esinlenmiştir. LeDonne'nin bu eseri, On Üç Yıl Savaşı (1654-67)'nden başlayarak 1830-31 Polonya Ayaklanması'na kadar ki geçen evrede Moskova Rusyası'nın hegemonik bir imparatorluğa dönüşmesi ve Rus İmparatorluğu'nun yayılış sürecindeki bütünlük bir askerî, jeopolitik, ekonomik, kültürel vizyonunu kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.

Rus büyük stratejisi, savaş ve barış zamanlarında devamlılık arz eden, özünde siyasî bir niteliği olan, yönetici seçkinlerin Rusya'nın *Özyurt* içindeki konumuna dair vizyonunu yansıtan, etraflı ve çok yönlü bir siyaset olarak açıklanmıştır. Bu stratejiyi şekillendiren kararlar, yalnızca yönetici seçkinler arasında askerî ve ekonomik politikalarından ibaret değil, aynı zamanda komşu bölgelerle diplomatik ilişkiler çerçevesinde mevcut uzlaşmanın ürünüdür. Eserde *Özyurt* olarak tabir edilen; Doğu Baltık, Karadeniz ve Hazar havzalarını kapsayan Norveç Alpleri'nden Okhotsk Denizi'ne devasa bir kara kütlesi üzerine oturan ve eski Yugoslavya'daki Dinar Alpleri'nden Kuzey Manchurya'nın Stanovoy Dağları'na kadar uzanan sıradağlarla çevrelenmiş kıta üzerinde bir Rus İmparatorluğu inşasıdır. Tarih ve devamlılık anlayışına sahip Rus İmparatorluğu, 14. yüzyılın sonunda Dinyeper Vadisi'nin Karadeniz'e kadar neredeyse tamamını içine almış ve göçebelerin sahası olan güney bozkırına yaklaşacak şekilde hızla genişlemiştir. Dolayısıyla Moskova'nın Baltık ve Karadeniz sahalarında, yol ve nehirlerin Moskova'yla denizi birbirine bağlaması sayesinde üç siyasi oluşumla (Almanlar, Litvanyalılar ve Türk-Moğollar) ilişki tesis etmesi için sahne hazırlanmıştır.

Rus İmparatorluğu'nun uzun vadeli yayılma politikasının tarihî analizi için kaynak niteliğindeki bu eser önsöz ve teşekkür, giriş, sonuç ve kaynakça kısımları dışında üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde kendi içlerinde kronolojik ve tematik bir dizayn çerçevesinde alt ve yan başlıklarla bölümlere ayrılmaktadır.

Eserin birinci bölümünde; Batı, güney ve doğu olarak üç sahnede yapılan mücadeleler, politik hedefler ve stratejik planlamalar çerçevesinde Rus büyük stratejisinin oluşumu ele alınmıştır. Batı sahnesinde Rusya'nın Baltık Denizi havzasının tamamını ve Karpat Dağları'nın doğu kıvrımı boyunca uzanan Dinyeper ve Prut arasındaki geniş alanı ele geçirmek için İsveç ve Polonya ile yapılan mücadeleler jeopolitik bir temelde değerlendirilmiştir. Batı sahnesinde etkili hareket alanı dar olan Rusların Polonya ile yaptıkları mücadeleler neticesinde Smolensk ve Kiev'i hakimiyet bölgesine almasının ardından Viyana Antlaşması ile Polonya'nın bir bölümünü ele geçirmesi Rusya'ya önemli bir genişlik kazandırmıştır. İki yüzyıl önce Polonya kralının oğlu Rus Çarı olurken Polonya artık Rusya'nın vassal devleti konumuna düşmüş ve bu bölgede Fransa, Rusya'nın en esaslı düşmanı ve rakibi durumuna gelmiştir. Bununla birlikte Rusların, Baltık gibi önemli stratejik bir bölgeyi hâkimiyeti altına almak için İsveç İmparatorluğuyla girdiği mücadeleler konu edilmiştir.

Güney sahnesinde Karadeniz'in Tuna'dan Kuban'a kadar olan kuzey havzasıyla Hazar'ın Astrahan'dan Kuzey İran'ın dağlarına kadar olan batı havzası için Osmanlı ve İran ile yapılan mücadeleler ele alınmıştır. Ruslar Tuna ve Aras'a ulaşana dek bir yayılma örneği ortaya çıkarmıştır. Bu iki nehir Botni körfezi'yle birlikte Rus İmparatorluğuna giden istila yollarını kapatan ve Rusya'ya emperyal sınırları içinde hâkim bir konum veren stratejik öneme sahiptir. Tüm bu genişleme planları ve *Özyurt* idealinde en büyük ve en uzun soluklu rakip Osmanlı İmparatorluğudur. Ruslar Osmanlıların vassal devletlerle olan ilişkilerini manipüle ederek ve sınır bölgelerinde zayıflayan hâkimiyetlerinden istifade ederek buradaki toplulukları kendi vassal haline getirmeyi planlamıştır. Diğer taraftan güney sahnesindeki diğer bir rakip olan İran'ın ise Ruslar için Osmanlı'ya nazaran daha az öneme sahip olduğu üzerinde durulmuştur.

Doğu sahnesinde ise Volga'dan Nerchink'e uzanan alanda Çin ve Moğol ile münasebetleri ele alınmıştır. Rusya'nın 1650'lerden başlayan yayılmacı dürtüsü Baltık, Karadeniz ve Hazar'da *Özyurt*'un çerperinde hegemonya tesis etmesi için geliştirilecek olan siyasî ve askerî bir stratejinin dolayına girmesi anlatılmıştır. Bununla birlikte Rus İmparatorluğu'nun önemli bir neferi olan Kazaklar'ın imparatorluk için büyük bir kara gücü olmasından bahsedilmiştir.

¹ Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygatlıkları Araştırma Enstitüsü Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları ABD, Antalya, Türkiye.

E-posta: fatihertas@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0001-6905-6414

Düşmanın sınır ötesindeki merkez bölgelerine derin stratejik nüfuzlar gerçekleştirmek için gereken yüksek hareket kabiliyetine sahip orduları her daim hazır bulundurmak, Rus büyük stratejisinin en öncelikli ilkelerinden biri olarak görülmektedir. Bu çerçevede Rusya Batı'da ve Güney'de kendisine rakip olan ülkelere karşı güçlü bir daimî ordu ve stratejik kuvvet inşa etmiştir. Bununla birlikte Stockholm, Varşova, İstanbul, İran'ın kuzey şehirleriyle Hive gibi düşman başkentlerine darbe indirmek amacıyla Batı, Güney ve Doğu sahnelerinde de olağanüstü mesafelerde askerî varlığını tesis etmiştir. Rus İmparatorluğu'nun şekillenmekte olan büyük stratejisinin diğer bir ilkesi de kümelenmiş konuşlandırmadır. Barış zamanlarında Rus düzenli birliklerinin stratejik olarak konuşlanması önceden Knezlik merkezinde toplanma şeklindeki, bu durum zamanla yerini çok kutuplu bir konuşlandırmaya bıraktığına değinilmiştir. Büyük strateji için stratejik nüfuz ve kümelenmiş konuşlandırma Rus İmparatorluğu'nun şekillenmekte olan büyük stratejisi için yeterli değildir. Tüm bunların yanında askerî güç ekonomik temellere de dayanmalıdır. Savaş için gereken kaynakları temin etmeye en elverişli sanayi politikasını geliştirmek gerekmektedir. Rus birliklerine her türlü silah ve teçhizat sağlamak için sanayi oluşumlarının geliştirilmesi ve bunun için de gümrük vergisi pratiklerine başvurulması değerlendirilmiştir.

Rus İmparatorluğu'nun sınır devletleriyle ve topluluklarıyla ilişkileri, Knezlik sarayındaki geleneksel hami-vasal ilişkileri temelinde yükselmiştir. *Özyurt* çepçepi boyunca bir *görünmez sınır* oluşturacak şekilde vasal devletler ve topluluklar bölgesi meydan getirmek büyük stratejinin önemli bir ayağıdır. Vasal sistemiyle üç sahnede de düzenli ordunun güç kullanımını asgariye düşürmek, imparatorluğun etkisini ve diplomatik kontrolünü azami seviyeye çıkarmak amaçlanmaktadır. Batı sahnesinde Baltık Almanlarının, Güney sahnesinde Rus Kazaklarının yanı sıra Kafkaslar'da Gürcülerin, Ermenilerin ve Kabardeylerin, Balkan kısmında Eflaklıların, Boğdanlıların, Yunanların ve emperyal sınırlar ötesindeki diğer vasal toplulukların büyük stratejinin parçası haline getirilmesi ortaya konulmuştur. Rus ordusunun yedek birlik havuzunu oluşturan Kalmuklar, Başkurtlar ve Kazaklar'ın Rus İmparatorluğu'nun yayılma politikasındaki yeri üzerinde durulmuştur.

Kitabın ikinci bölümünde; Elizaveta'nın tahta çıkışından II. Katerina'nın ölümüne kadarki dönemde Rusya'nın büyük stratejisi, stratejik nüfuz, konuşlandırma ve vasal sistemi ilkesi çerçevesinde ele alınmıştır. 18. yüzyılda yapılan Osmanlı-Rus Savaşları ve Rusya'nın Karadeniz'deki serbest dolaşımı, Kırım Hanlığı'nın *bağımsızlığı* ve Yeni Rusya'nın inşası konusundaki hedeflerini gerçekleştirmesi değerlendirilmiştir. II. Katerina dönemi Rus İmparatorluğu'nun İsveç, Polonya ve Hazar bölgesi stratejilerine dair bilgilere yer verilmiştir. Bununla birlikte Polonya'nın bölünmesiyle gelen değişiklikler, Karadeniz'in kuzey kıyısında bir cephe elde edilmesi ve Pugachev İsyanı olarak bilinen iç huzursuzluk incelenmiştir. Stratejik kuvvetin Polonya'nın bölünmesi ve imparatorluğun kontrolünün Karadeniz'in kuzey kıyısının büyük bölümüne yayılmasının ardından 18. yüzyıldaki konuşlandırılması açıklanmıştır. Yedi Yıl Savaşı'nın ardından gerçekleşen büyük strateji ve 1765-1796 yıllarında ortaya çıkmakta olan güç yapısı çerçevesinde, 18. yüzyıldaki Batı, Güney ve Doğu bölgelerinde Rusya İmparatorluğu'nun genişlemesi üzerinde durulmuştur. Ardından 1796-1801 yıllarında stratejik kuvvetin bölünmesi süreci ve imparatorluğun *Özyurt*'ta egemenliğini sürdürmek için Napolyon Fransa'sıyla devasa bir mücadeleye girişmeden hemen önceki konuşlanışı incelenmiştir.

Rus ordusu için silah, ekipman, üniforma ve bot üretimi, askeri sanayi tesisleri, kâğıt para uygulaması ve gümrük vergileri ile kolay ulaşım sağlamak için yapılan su kanalları gibi icraatlar stratejik büyüme kapsamında değerlendirilmiştir. İmparatorluğun yeni güç konumunun ideolojik temeli üzerinde, yönetici seçkinler, din, mimari ve Rus klasisizmi gibi konular hakkında bilgi verilmiştir. 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde vasal sistemin geçirdiği büyük değişikliklere ve Rusya'nın Kale İmparatorluğuna dönüşme sürecine değinilmiştir. Fransız Devrimi sonrasındaki Koalisyon Savaşları, 1808-1809 Rus-İsveç Savaşı, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı ve Napolyon'un Moskova'ya girmesinin akabinde Rusların Paris'e girişi anlatılmıştır. Ruslar 19. yüzyılın bu ilk otuz yılında ilk ve son olarak Leipzig, Mainz ve Troyes üzerinden Moskova'ya 2970 km mesafedeki Paris'i işgal etmiştir. Kiev, Kişinev, Bükreş ve Edirne üzerinden 2660 km mesafedeki İstanbul yakınlarına gelmişler ve Tifüs ve Tebriz üzerinden eski başkente 3240 km, imparatorluğun sınır merkezi Petersburg'a 4.000 km mesafedeki Tahran üzerine yürümüşlerdir. Rusya İmparatorluğu'nun düşmanı barışa mecbur etmek için savaşı ne pahasına olursa olsun düşman başkentine taşıma kararlılığı vurgulanmıştır.

Kitabın üçüncü bölümünde Rus ordusunun durumu, bölümleri, başkomutanları ve gerçekleşen değişiklikler detaylı şekilde açıklanmıştır. I. Nikolay ve I. Aleksandr döneminde Batı'daki ve Güney'deki kolorduların konuşlandırılması hakkında bilgi verilmiştir. İmparatorluğun Batı sahnesindeki hegemonyasını tesis etmek için Napolyon'a ve İsveç'e karşı verilen savaşlar ile *Özyurt*'taki hegemonyasını tamamlamak için yapılan Osmanlı ve İran Savaşlarının askeri kapasitesinden çok daha fazlasını talep etmesi ve 1820'lerin sonunda imparatorluk ordusunda gerçekleşen değişim anlatılmıştır. Bir kale imparatorluğu olan Rusya İmparatorluğu'nun 19. yüzyılda içinde bulunduğu ekonomik durum ve Sanayi Devrimi'nin Rusya üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Rus İmparatorluğu'nun I. Aleksandr döneminde İsveç, Finlandiya ve Prusya ile olan ilişkileri ve İran ile olan münasebetleri ele alınmıştır. Ordu, polis ve ideoloji bağlamında Rus İmparatorluğu'nun silahlı bir kampa dönüşmesi, idari mekanizmasının büyüyen hacmi ve eski yönetici seçkinlerin bu mekanizmayı idare etmek için gerekli bütün kadroları temin edememesi üzerine açıklamalar yapılmıştır.

1772 yılına kadar Rusya İmparatorluğu'nun merkezi, (Vyborg dahil olmak üzere) Baltık vilayetleri ve Ukrayna'nın sol yakasından ibaret olmuştur. Aynı yıl Doğu Belarus'un ilhak edilmesi imparatorluğun büyüklüğünü ve nüfusunu artırmıştır. Fakat 1774 ve 1792 yılları arasında Karadeniz kıyılarının ele geçirilmesi, Polonya İmparatorluğu'nun 1793 ve 1795'teki ikinci ve üçüncü bölünmesi, 1801 ile 1815 yılları arasında Gürcistan, Finlandiya ve Varşova Dükalığı'nın topraklara dahil edilmesi imparatorluğu neredeyse tanınmayacak derecede genişletmiş ve iç yapısını köklü şekilde değiştirmiştir. Ancak 17. yüzyıl sonundan I. Nikolay dönemine kadar temelde değişmeden kalan bir ekonomik yapı sürdürüğü ifade edilmiştir. İmparatorluğun siyasi ve askerî sorumluluklarının artmasını destekleyemeyecek durumda olduğu ortaya çıkmıştır. Nicel yayılmanın ardından nitel dönüşüm gelmediği anlatılmıştır.

Sonuç olarak Rusya İmparatorluğu'nun büyük stratejisi; kaynakların harekete geçirilmesi ile askerî sanayi tesislerinin meydana getirilmesi ve sanayî ve ticaret politikası oluşturulmasını ifade etmektedir. Rus Çarlığı'nın bir vasal devletler ağı oluşturması ve bunu sürdürmek adına bir dış politikanın ayrıntılandırılması ve yönetici seçkinlerin hem ülke içinde hem de bunun etrafındaki sınır bölgelerindeki hegemonyasını devam ettirmesi için saf güç ve yenilmezlik kültürünün geliştirilmesini içermektedir. Rus İmparatorluğu'nun coğrafi koşulları, idarî yapısı, askerî konuşlandırması, ekonomik altyapısı, vasal sistemi, ihtişam kültürü ve bütün bunların zaman içinde değişimi büyük stratejinin bileşenleri olarak incelenmiştir.